AUT, XLIV, 2006, p. 145-149

CUVINTE DERIVATE ŞI NEOLOGISME ABSENTE DIN DICŢIONARELE ROMÂNEŞTI

de

Alexandru METEA

Sufixele *-ism* şi *-ist*[1] sunt dintre cele mai productive în limba română, unde au intrat la începutul secolului al XIX-lea, odată cu avalanşa de împrumuturi, mai ales franceze şi italiene, mai rar germane şi ruseşti. De origine grecească, ele au ajuns mai întâi în latină şi de acolo în limbile romanice, unde au dat naştere unor derivate cu sensuri foarte variate, aşa cum se întâmplă şi în limba română, care a creat sute de cuvinte noi după modelul celor împrumutate. DI consemnează 617 cuvinte împrumutate sau derivate cu *-ism* şi 776 cu *-ist*, dintre care unele alcătuiesc perechi, cum sunt creaţiile interne: *gândirist – gândirism*, *paşoptist – paşoptism*, *poporanist – poporanism*, *ţărănist – ţărănism*, *zeflemist – zeflemism* etc. sau sunt derivate doar cu unul din cele două sufixe: numai cu *-ist*: *decatlonist*, *fondist*, *fotbalist*, *rugbist* etc., *dinamovist*, *rapidist*, *stelist* etc. (în domeniul sportului), *pedist*, *penelist*, *pesederist*, *udemerist* etc. (politică), *orelist*, *securist*, *sepepist*, *şantierist*, *tunelist* etc. (nume de meserii), *blatist*, *căminist*, *integralist*, *medicinist, supist* etc. (în mediul studenţesc), sau numai cu *-ism*: *banditism*, *boierism*, *funcţionarism*, *legionarism*, *nepotism*, *vulgarism* etc.

Lista care cuprinde derivatele cu sufixele *-ism* şi *-ist* trebuie completată cu următoarele cuvinte, care nu apar în DLR, MDA, DEX, NDN, DI şi DCR:

Mătuşism s.n. Faptul de a uza de influenţa sau averea unei mătuşi pentru a promova pe plan social sau pentru a justifica îmbogăţirea ilicită (< *mătuşă* + *-ism*). Cuvântul, apărut odată cu scandalul legat de o presupusă moştenire de la o mătuşă foarte bogată a unui cunoscut om politic, cu o conotaţie peiorativă, a fost creat după modelele: *nepotism* < *nepot* + *-ism*, *carierism* < *carieră* + *-ism*, *familiarism* < *familiar* + *-ism*,

[1] Vezi Jana Albin, *Sufixele **-ism** şi **-ist***, SMFC, I, 1959, p. 123-131.

BDD-A6381 © 2006 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:04 UTC)

lichelism < pl. *lichele* + *-ism*, *miticism* < *Mitică* + *-ism*, *parvenitism* < *parvenit* + *-ism* etc.:

„«Mătuşismul» a fost tema recurentă a serii, mulți arătându-şi indignarea față de lipsa de decență «a unora» care, aşa cum a spus cineva, «nici nu văd sediul partidului, din viteza jeep-ului»" (Florin Negruțiu, *Geoană îi curtează intens pe greii PSD ca să-l scape pe Năstase*, în „Gândul", I, nr. 215, 14 ianuarie 2006).

Traseism s.n. Atitudinea unor politicieni care se mută dintr-un partid într-altul în funcție de anumite interese (< *traseu* + *-ism*):

„PD este împotriva migrației politice, însă actualele legi permit traseismul politic" („Ziua", 10 februarie 2006).

Ceauşist, -ă adj. Care se referă la Nicolae Ceauşescu şi epoca sa (< *Ceauş(escu)* + *-ist*): regim *ceauşist*; dictatură *ceauşistă*. În DCR apar doar: *ceauşism* s.n. şi *ceauşit*, *-ă* adj.

Politehnist, -ă s.m. şi f., adj. Care este student sau absolvent al Universității Politehnice (< *politehnică* + *-ist* / *-istă*, după *medicinist*, *-ă* < *medicină* + *-ist* / *-istă*).

Stalinist, -ă adj. Care se referă la Stalin şi dictatura instaurată de el şi acoliții săi (< *Stalin* + *-ist*. În dicționare apare numai *stalinism* s.n.

Traseist s.m. Om politic care se mută dintr-un partid într-altul (< *traseu* + *-ist*):

„Partidul Democrat înregimentează numai «independenți». Urăşte traseismul, dar îi iubeşte pe traseişti" (Liliana Ruse, *Oaste de strânsură pentru asaltul Palatului Victoria*, în „Gândul", I, nr. 236, 8 februarie 2006).

Traseistă s.f. Prostituată care îşi oferă serviciile şoferilor pe şoselele de centură sau internaționale (< *traseu* + *-istă*):

„Niciodată nu am înțeles cum o femeie frumoasă, cu un bine precizat statut social, cu soț, familie ş.a.m.d., poate deveni traseistă" (Ioan Groşan, *Pe centura politicii*, în „Ziua", 15 februarie 2006).

Sufixul *-ar*, cu varianta *-er*, când este ataşat la teme terminate în sunete palatale[2] este foarte productiv şi are la bază sufixele latineşti *-arius* şi *-ale,* fiind întărit, mai târziu, de slavul *-арь* (împrumutat din latină) şi, în epoca modernă, de francezul *-aire*, devenit omonim cu cel moştenit. Cuvintele derivate cu acest sufix, atât de la nume de persoană, cât şi de la nume comune, au sensuri foarte variate: nume de instrumente şi de obiecte, nume de plante, nume de ființe, nume de luni, nume de boli, nume cu sens colectiv, dintre care interesează, aici, cele din prima categorie, unde trebuie

[2] Vezi Iorgu Iordan, *Sufixul* ***-ar*** *cu funcțiune locală*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide», Iaşi, III (1936), p. 157; Ecaterina Ionaşcu, *Sufixele* ***-ar*** *şi* ***-aş*** *la numele de agent*, în SMFC, I, 1959, p. 77-84; Elena Ciobanu, *Categoriile semantice create cu sufixul* ***-ar*** *în limba română*, SMFC, III, 1962, p. 143-154.

BDD-A6381 © 2006 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:04 UTC)

încadrate *ouar* şi *sentenţiar*, pe care dicţionarele româneşti nu le înregistrează:

Ouar s.n. Obiect de veselă, din porţelan, metal sau mase plastice, în formă semisferică, în care se servesc, în poziţie verticală, ouăle moi fierte în coajă (< *ou* + suf. instrumental *-ar*). În DLR şi MDA (DEX nu îl înregistrează), acest cuvânt este glosat numai cu sensurile: „1. persoană care fură ouă; 2. persoană care mănâncă multe ouă”, fiind un derivat de la *ou* cu sufixul pentru nume de agent *-ar*, ceea ce ne îndreptăţeşte să admitem existenţa a două substantive omonime, unul de genul masculin şi celălalt de genul neutru.

Sentenţiar s.n. Registru sau repertoar care cuprinde, cronologic, toate sentinţele politice date de tribunalele militare în timpul regimului comunist (< *sentinţă* + *-ar* – vocala *i* din silaba a doua > *e* prin asimilare, iar vocala *i* din faţa sufixului apare, probabil, sub influenţa neologismelor *breviar*, *penitenciar*):

„MApN-ul are şi el arhivele lui, de care vom avea mare nevoie când vom avea nevoie de sentenţiar. Ce este un sentenţiar? Sentanţiarul (sic!) este lista sentinţelor politice date de tribunalele militare în tot timpul regimului comunist” (Dan Tăpălagă, Cristian Pătrăşconiu, *Raportul Tismăneanu va fi manual de şcoală*, în „Cotidianul”, 21 iunie 2006).

Alte sufixe pentru nume de agent sunt *-tor*, *-toare*, cu variantele *-or*, *-oare*[3], astfel că printre cuvintele formate prin derivare pare să se alinieze şi **defector**. Verbul *a defecta* are în MDA următoarele sensuri: „(despre maşini, aparate) A nu (mai) funcţiona (bine); a fi făcut să nu (mai) funcţioneze (bine); a (se) strica”, în timp ce *defector,* s.m., are sensul: „Lucrător al serviciilor de informaţii care trece în tabăra adversarului; trădător”:

„De data aceasta este vorba despre prezentarea unor documente extrem de interesante, mai ales pentru ilustrarea contribuţiei celor denumiţi generic «defectori» ai fostului regim, adică a ofiţerilor de informaţii care au decis să o rupă cu comunismul pentru a trece de partea Occidentului, în lupta de răsturnare a «dictaturii roşii»” (*Documente. Urmărirea lui Pacepa*, în „Jurnalul Naţional”, 16 martie 2005, p. 7).

„Generalul Ion Mihai Pacepa, fost adjunct al Departamentului de Informaţii Externe, trece drept unul din cei mai importanţi defectori din blocul sovietic” (Ion Mihai Pacepa, într-un interviu acordat R.L.: *Vreau de la statul român numai un tablou*, în „România liberă”, 1 decembrie 2005).

---

[3] Vezi Magdalena Popescu-Marin, *Sufixele* ***-oare*** *şi* ***-toare*** (***-ătoare***, ***-etoare***, ***-itoare***), SMFC, III, 1962, p. 165-167; Mioara Avram, *Despre flexiunea substantivelor feminine terminate în* ***-(t)oare***, LR, XXVI (1977), nr. 1, p. 5-13.

BDD-A6381 © 2006 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:04 UTC)

Defector este legat de un sens mai nou – şi rar – al verbului *a defecta*: „a trăda”[4]. Florin Marcu crede că acest verb este derivat cu sufixul *-a* (< d*efect*, adj. < lat. *defectus*, germ. *Defekt*). Sensul „a trăda” este un calc după engl. *to defect*, care înseamnă: „1. a renunța la o cauză, partid sau națiune pentru o alta, datorită unei schimbări în ideologie; 2. a renunța la o situație (la un serviciu) pentru a merge la un rival”[5].

De la rom. *a defecta* s-a format, prin derivare, **defectare** (< *defecta* + suf. *-re*), care are, azi, şi sensul „trădare”:

„Dezbaterea lansată de «Jurnalul Național» pe marginea temei disidenței şi a defectărilor din fostul regim comunist continuă azi cu un nou episod” (*Documente. Urmărirea lui Pacepa*, în „Jurnalul Național”, 16 martie 2005, p. 7).

„Spionajul ceauşist începuse să-şi revină după şocul defectării lui Ion Mihai Pacepa din 1978” (Radu Călin Cristea, *Cui îi este frică de generalul Pleşiță?*, în „Ziua”, 25 martie 2005).

Defector are aspectul unui cuvânt derivat din *a defecta*. Sufixul pentru nume de agent *-or,* în comparație cu *-oare*, este însă foarte rar şi apare doar în structura unor neologisme: *colector*, *compactor*, *compostor*, *contractor*, *detractor*, *difuzor*, *injector*, *inspector*, *proiector*, *prospector*, *reflector*, *selector* etc., care pot fi asociate, fiecare, cu verbe neologice de conjugarea I. La fel credem că stau lucrurile şi cu **defector**, care este un împrumut din limba engleză, unde este derivat din *defect* + *-or* , iar *defect* < *defectionem* (lat.) < *deficere* + suf. *-tion*[6].

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

DCR = Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a II-a, Bucureşti, Logos, 1997.
DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
DI = *Dicționar invers*, Bucureşti, Editura Academiei, 1957.
DLR = *Dicționarul limbii române*, *M*-, Bucureşti, Editura Academiei, 1965 ş.u.

[4] NDN, p. 419.
[5] *Webster´s New Enciclopedic Dictionary*, Springfield, 2002, p. 243.
[6] Chambers, *Dictionary of Etymology*, Editor Robert K. Barnhart, Managing Editor Sol Steimetz, New-York, 2000, p. 259. Despre importanța şi adaptarea anglicismelor în limba română vezi, în special, Andrei Bantaş, Ilinca Constantinescu, Paula Şendrea, *Observații pe marginea înregistrării cuvintelor de origine engleză în lucrări lexicografice româneşti*, SCL, XXXIV (1983), nr. 6; Georgeta Ciobanu, *Anglicisme în limba română,* Timişoara, Ampfora, 1996; Mioara Avram, *Anglicismele în limba română actuală*, Bucureşti, Editura Academiei, 1997; Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Asimilarea împrumuturilor englezeşti: aspecte actuale ale dinamicii sensurilor*, în idem, *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, EUB, 2002, p. 249-262.

BDD-A6381 © 2006 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:04 UTC)

LR = „Limba română”, Bucureşti, I, 1952 ş.u.
MDA = *Micul dicţionar academic*, I-IV, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001-2003.
NDN = Florin Marcu, *Noul dicţionar de neologisme*, Bucureşti, Editura Academiei, 1997.
SCL = „Studii şi cercetări lingvistice”, Bucureşti, I, 1950 ş.u.
SMFC = *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, Bucureşti, 1959 ş.u.

MOTS DERIVÉS ET NEOLOGISMES ABSENTS DES DICTIONNAIRES ROUMAINS

(Résumé)

Le vocabulaire s’enrichit sans cesse, soit par des emprunts, soit par des créations internes. Même aujourd’hui, beaucoup de paradigmes dérivatifs constituent des modèles, comme le prouve un certain nombre de mots attestés dans la langue écrite, mais qui ne sont pas enregistrés dans les dictionnaires. Notre étude met en évidence quelques uns de ces mots, créés à l’aide des suffixes *-ism* (*mătuşism, traseism*), *-ist* (*ceauşist, politehnist, stalinist, traseist*), *-ar* (*ouar, sentenţiar*) et *-or* (*defector*).

BDD-A6381 © 2006 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:04 UTC)